

ЕТИЧНІ РИЗИКИ ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В ОСВІТІ

Горб'як Михайло Володимирович

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності Середня освіта
(Інформатика),

Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка,
gorbiakmichael@gmail.com

Генсерук Галина Романівна

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри інформатики та методики її навчання,
Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка,
genseruk@tnpu.edu.ua

Сучасний розвиток технологій, зокрема штучного інтелекту, все більше впливає на різноманітні сфери життя – від освіти й медицини до економіки та органів державного управління. Не зважаючи на значні можливості, які відкриває ШІ, його використання також породжує низку етичних викликів з якими нам необхідно буде впоратися, якщо ми й надалі хочемо бачити дану технологію у ролі асистента. Насамперед, це питання захисту персональних даних, забезпечення прозорості алгоритмів, недопущення дискримінації та збереження автономії людини. Особливо гостро ці проблеми постають в освіті, де алгоритми можуть впливати не лише на організацію навчального процесу, а й безпосередньо на розвиток особистості. Використання ШІ може значно підвищити ефективність навчання, але водночас несе ризики, які потребують детального аналізу.

Штучний інтелект дедалі активніше інтегрується в різні сфери нашої повсякденної діяльності, проте разом із користю, яку він приносить, виникають і серйозні етичні питання. Однією з найактуальніших проблем є прозорість алгоритмів [1, с. 543]. Переважно рішення, ухвалені ШІ, виглядають як «чорна скринька» – тобто незрозумілі для користувачів, а іноді навіть і для самих розробників. Це створює труднощі у виявленні можливих помилок, аналізу чи упередженості в роботі системи, а також у визначенні відповідальної особи за помилкові або несправедливі рішення.

Ще однією проблемою є алгоритмічна упередженість. Оскільки ШІ навчається на великих обсягах даних, у яких можуть бути закладені соціальні нерівності, він нерідко відтворює та навіть посилює їх [2, с. 77]. Яскравий приклад – ситуація у Великобританії у 2020 році, коли через пандемію було скасовано іспити, а оцінки виставлялися за алгоритмом. Як з'ясувалося пізніше, алгоритм занижував бали учням із державних шкіл, натомість випускники приватних навчальних закладів отримували вищі оцінки.

Важливо задуматися і над питанням конфіденційності даних користувачів. Як нам добре відомо, ШІ працюють із величезними масивами інформації, що в свою чергу пов'язано з ризиком витоку чи несанкціонованого доступу до особистих даних. Це вкрай актуально для різних освітніх установ, де зберігаються чутливі дані про учнів і студентів: починаючи від оцінок і навчальних досягнень до характеристик їхньої поведінки, інтересів, темпу навчання чи навіть їхнього емоційного стану [3, с. 692]. На такому етапі виникає серйозне питання – наскільки безпечна ця інформація? Чи знає учень чи вчитель, які дані збирає

система і що важливо, куди вони передаються після та як з ними працюють? Якщо користувач не має змоги контролювати доступ до своїх даних або навіть не знає, що саме про нього зберігається, – порушується принцип прозорості та довіри.

Окрім того, використання ШІ в освіті може вплинути на автономність мислення. Безсумнівно, сучасні освітні технології з використанням ШІ справді можуть полегшити навчання: вони дають підказки, допомагають краще зрозуміти матеріал, навіть аналізують наші помилки. Але разом із цим виникає ризик, що ми почнемо надто сильно покладатися на ці системи й поступово втрачати здатність самостійно мислити. Коли студент звикає до того, що «розумна система» завжди підкаже правильну відповідь або прокладе найкоротший шлях до результату, зникає потреба самому шукати рішення, аналізувати та робити висновки. У такій ситуації легко втратити інтерес до критичного осмислення та аналізу інформації – того, що насправді формує зрілу особистість [4]. Це може призвести до втрати мотивації до навчання та надмірної залежності від технологій.

Є ще один важливий момент – ШІ часто адаптує інформацію під наші вподобання. Це зручно, адже персоналізація освітнього матеріалу дозволяє глибше зануритися в певну тему. Але цей підхід може також обмежити наш кругозір. Замість того, щоб відкривати нове, ми залишаємося в межах того, що вже добре знайоме. І в довгостроковій перспективі це може вплинути на здатність мислити ширше, ставити складніші питання і виходити за межі звичного. Тому важливо пам'ятати, що ШІ – це лише інструмент, а не заміна людському мисленню. Успішне використання штучного інтелекту в освіті можливе тільки тоді, коли він допомагає людині розвиватися, а не позбавляє її ініціативи.

Штучний інтелект у освіті відкриває перед нами безліч нових можливостей: можна персоналізувати навчання, зробити його ефективнішим і залучити учнів. Але разом із цими плюсами з'являються й серйозні етичні проблеми, які не можна залишати поза увагою. Це і прозорість алгоритмів, і упередженість в них, і захист особистих даних, а також вплив на самостійне мислення учнів. Усі ці питання мають бути важливими для вчителів, розробників і політиків.

Штучний інтелект не повинен заміняти наші думки, він має допомагати їх формувати. Його завдання – підтримувати, а не вирішувати все замість нас. Тому впроваджувати нові технології важливо, але не менш важливо навчати учнів критично мислити, розвивати цифрову грамотність і відповідально ставитися до використання ШІ. Лише так ми зможемо використати його на користь освіти, не втрачаючи основних гуманістичних цінностей.

Список використаних джерел

1. Binns R. Algorithmic accountability and transparency: A comparative analysis. *Philosophy Technology*, 2018. № 31(4). С. 543–560.
2. Wachter S., Mittelstadt B., Floridi L. Why a right to explanation of automated decision-making does not exist in the GDPR. *International Data Privacy Law*, 2017. № 7(2). С. 76–99.
3. Floridi L. et al. AI4People – An Ethical Framework for a Good AI Society. *Minds and Machines*, 2018. № 28. С. 689–707.
4. Teachers raise concerns about AI's impact on student learning. URL: <https://www.axios.com/2025/03/30/teachers-ai-students-critical-thinking> (available at: 02.04.2025).